

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЬНОГО КУРСУ	5
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ	8
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 2 КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТЕОРІЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПРАВА	34
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 3 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	57
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 4 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА	83
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 5 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБАЦІЇ В СИСТЕМУ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ	96
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 6 МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ І ПРОБАЦІЇ	120

НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 7 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕФОРМУВАННЯ (РОЗВИТКУ) КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	139
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 8 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	162
НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 9 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА В ПЕНІТЕНЦІАРНЕ ПРАВО В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	186
ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З КУРСУ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ»	204
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	222
ГЛОСАРІЙ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ТЕРМІНІВ	231
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	234

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МОДУЛЬНОГО КУРСУ

Актуальні проблеми кримінально-виконавчого права України є однією з фундаментально-методологічних юридичних дисциплін кримінального правового циклу, яка має міждисциплінарний характер, предмет вивчення якої охоплює знання дев'яти навчальних модулів, завданнями яких є визначення актуальних проблем від зародження кримінально-виконавчої галузі права до реалізації наукової гіпотези щодо її трансформації в пенітенціарну галузь.

Особливості окреслених проблем обумовлюють необхідність формування в магістра системи базових знань щодо теоретичних і практичних завдань кримінально-виконавчого права на стадіях соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції засуджених у соціум після звільнення.

Завдання навчальної дисципліни:

- комплексне оволодіння магістрами теоретичними знаннями, вивчення та вільне орієнтування в нормативно-правовій базі, набуття відповідних навичок та вміння їх використовувати на практиці;
- виховання в магістрів культури управлінської діяльності, творчої особистості майбутніх керівників;
- формування в магістрів оптимального, творчого потенціалу, найвищої продуктивності праці, здатності працювати в складних і конкурентних умовах.

Мета навчальної дисципліни полягає в:

- оволодінні магістрами знань про актуальні проблеми кримінально-виконавчого права України;
- створенні пенітенціарних засад для реалізації єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;

- засвоєнні магістрами методичного змісту доктринальних положень пенітенціарного права України;
- формуванні у магістрів культури управлінської діяльності, соціальної відповідальності майбутніх керівників, усвідомлення ними творчого та інноваційного характеру управлінської діяльності, розвиток духовності;
- вихованні в магістрів поважного ставлення до законів, нормативно-правових документів Міністерства юстиції України, високих етичних норм та етичної культури поведінки.

Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі

Дисципліна «Актуальні проблеми кримінально-виконавчого права України» взаємопов'язана з такими дисциплінами, як «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право», «Кримінологія», «Пенітенціарна педагогіка та психологія».

Вимоги до знань і вмінь магістрів

Повинні знати:

- доктринальні положення кримінально-виконавчого права України, основні шляхи їх розв'язання;
- теоретико-правові основи кримінально-виконавчого права України у сфері виконання покарань;
- функції, принципи кримінально-виконавчого права, їх роль у реалізації державної політики у сфері виконання покарань та пробації;
- порядок і умови застосування кримінально-виконавчого законодавства в органах і установах виконання покарань;
- нормативно-правове забезпечення впровадження пенітенціарного права в Україні;
- підходи до структури нового Пенітенціарного кодексу України в умовах євроінтеграційних процесів.

Повинні вміти:

- використовувати набуті теоретичні та практичні знання на практиці;

- аналізувати та визначати проблемні питання кримінально-виконавчого права України;
- застосовувати нормативно-правову базу впровадження кримінально-виконавчого права в соціальну практику виконання і відбування покарання засудженими;
- аналізувати нормативно-правові акти, що регламентують управлінську діяльність Міністерства юстиції України;
- оцінювати потребу в розробці доктринальних положень кримінально-виконавчого права України;
- працювати в складних і конкурентних умовах;
- орієнтуватися в основних нормативно-правових актах у сфері діяльності Міністерства юстиції України;
- практично застосовувати етичні норми у відносинах у колективі та фаховій діяльності.

НАВЧАЛЬНИЙ МОДУЛЬ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО

ПРАВА УКРАЇНИ

Навчальні питання

1. Зародження нової кримінально-виконавчої галузі права, кримінально-виконавче право України
2. Основні засади трансформації виправно-трудового права у кримінально-виконавче право України
3. Наукова гіпотеза трансформації кримінально-виконавчого права України в пенітенціарне право

Навчальний час – 2 години

Вступ

У цьому навчальному модулі здобувачі вищої освіти третього рівня ознайомляться з такими питаннями, як: зародження нової кримінально-виконавчої галузі права, кримінально-виконавче право України; основні засади трансформації виправно-трудового права у кримінально-виконавче право України; наукова гіпотеза трансформації кримінально-виконавчого права України в пенітенціарне право.

Розкриваючи зміст даних питань, ми маємо розуміти, наскільки кримінально-виконавча система України, перебуваючи під адміністративно-командним управлінням, змогла забезпечити порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань у різні історичні періоди її функціонування з подальшою трансформацією виправного трудового права у кримінально-виконавче право України.

1. Зародження нової кримінально-виконавчої галузі права, кримінально-виконавче право України

Кримінально-виконавче право України – галузь права, яка регламентує порядок і умови виконання/відбування кримінальних покарань із метою захисту конституційних прав і законних інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для соціалізації, ресоціалізації засуджених, їх реінтеграції в суспільство після звільнення, а також запобігання рецидиву вчинення нового кримінального правопорушення, а також тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження із засудженими.

Ґрунтуючись на попередніх дослідженнях вітчизняних вчених у галузі кримінально-виконавчого права, зробимо наголос на тому, що кримінально-виконавче право України бере свій початок з 1990–1993 років, коли в Україні розробляється і формується нова стратегія вироблення і застосування державної політики у сфері виконання і відбування покарання.

Водночас у цей період відбувалося поступове її звільнення від ідеологічних стереотипів і догм попереднього тоталітарного режиму, оскільки радянська кримінальна політика та політика у сфері виконання кримінальних покарань виходили з пріоритету інтересів держави над інтересами особистості. **Чим це можна довести?**

Для цього потрібно ґрунтовно проаналізувати періодизацію розвитку інституту виконання покарання у виді позбавлення волі, починаючи від другої кодифікації виправно-трудового законодавства Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) до теперішнього часу за такими трьома періодами:

– I період (*радянський період другої кодифікації виправно-трудового законодавства УРСР*) – від прийняття Верховною Радою УРСР від 23 грудня 1970 р. Виправно-трудового кодексу, який набув чинності з 1 червня 1971 р., до здобуття Україною незалежності 24 серпня 1991 р.;

– II період (*трансформація виправно-трудового законодавства у кримінально-виконавче*) – з 24 серпня 1991 р. до прийняття Верховною Радою України 11 липня 2003 р. Кримінально-виконавчого кодексу, який набрав чинності з 1 січня 2004 р.;

– III період (*новітній період розвитку кримінально-виконавчої системи України та галузевого законодавства у сфері виконання покарань, пов'язаних із позбавленням волі*) – з 1 січня 2004 р. і дотепер.

Водночас у межах III періоду нами виокремлено три періоди чинності Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України щодо регламентації порядку та умов виконання і відбування покарань, пов'язаних із позбавленням волі (I період: 2004–2010 рр.; II період: 2010–2016 рр.; III період: 2016 р. – теперішній час).

Вищенаведена періодизація дозволила нам провести глибокий аналіз наукової літератури з означеної проблеми, висвітлити основні наукові погляди на проблему виконання покарання у виді позбавлення волі в кожен із вищезазначених історичних періодів, показати шляхи поетапної трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему.

Чи змінилася державна політика у сфері виконання покарань за роки незалежності країни? Беззаперечно, так. Цьому було спрямовано низку політико-правових актів і, у першу чергу, Декларацію про державний суверенітет України, Конституцію України, міжнародно-правові документи з питань демократії та прав людини.

Як видається, в історії кримінально-виконавчого права можемо почерпнути безліч прикладів кардинальних змін системи покарань, які залежали головним чином від переходів суспільного ладу, а отже – від перетворень в етиці, ідеології, виборі засобів боротьби зі злочинністю. Зокрема, коли рівень злочинності значною мірою зумовлений моральністю суспільства, виникає певний колапс застосування засобів протидії злочинності.

Тому зміст державної політики у сфері виконання покарань у 1990–1993 рр. був зумовлений дестабілізацією соціально-

політичного життя в державі, підвищеною криміналізацією та недостатньою готовністю правоохоронних органів до роботи в нових умовах. Як наслідок, рівень злочинності у 1990-х роках зріс майже на 33%.

У цих умовах у січні 1991 р. Президія Верховної Ради України видала указ «Про внесення деяких змін у Виправно-трудоий кодекс України». Це дало можливість збільшити кількість тривалих і короткострокових побачень засуджених, були зняті обмеження в листуванні, отриманні посилок, відбулася певна гуманізація режиму в місцях несвободи тощо.

По суті, це був перший законодавчий акт Української держави, укладений відповідно до вимог міжнародно-правових документів про права людини та громадянина, зокрема Загальної декларації прав людини, Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями та ін., який заклав початок гуманістичних ідей у кримінально-виконавчу систему України.

З метою забезпечення нормального функціонування кримінально-виконавчої системи в нових умовах з 1991 р. до ВТК України були внесені істотні зміни і доповнення. Виключено такі види покарань, як заслання і вислання, направлення у виправно-трудоий профілакторій, призупинено умовне звільнення засуджених із місць позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці. Отож по суті це були перші суттєві кроки до гуманізації каральної політики в Україні.

Важливого значення в цей період набуває прийнята Кабінетом Міністрів України постанова від 11 липня 1991 р. № 88 «Про Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР».

До речі, реформуванням передбачалося охопити основні напрями діяльності кримінально-виконавчої системи України. Відповідні заходи були викладені в 11 розділах концепції реформ і спрямовані насамперед на соціальну переорієнтацію виконання кримінальних покарань з урахуванням

міжнародного досвіду й актів про права людини, принципів законності, гуманізму, демократизму, справедливості, диференціації та індивідуалізації виховного впливу на засуджених. Необхідно відзначити, що концепція передбачала корінні перетворення, розраховані на перспективу. Саме тому маємо констатувати, що відчутні зміни сталися уже відразу після прийняття даної постанови:

1) змінилися Правила внутрішнього розпорядку установ виконання (засудженим дозволено носіння короткої зачіски, сорочок цивільного зразка, скасовано нагрудні знаки, розширено асортимент дозволених до придбання та збереження продуктів харчування і предметів споживання, у т. ч. наручних годинників, спортивних костюмів тощо);

2) Головне управління виправних справ перейменовано в Головне управління з виконання покарань МВС України, а УВС областей – в Управління (відділи) з виконання покарань;

3) заробітна плата засудженим стала нараховуватися в повному обсязі за чинними тарифами, а відрахування мали провадитися за фактичними витратами на утримання;

4) 6 березня 1992 р. Верховна Рада скасувала покарання у вигляді заслання і вислання, відповідно була скасована і кримінальна відповідальність за ухилення від цих покарань. До речі, важливо наголосити, що всі особи, які відбували дані покарання в інших регіонах колишнього СРСР, були повернуті в Україну;

5) внесено відповідні зміни у зміст ч. 2 ст. 2 ВТК України, яка була викладена в новій редакції: «Виправно-трудове законодавство України встановлює порядок і умови відбування покарання і застосування заходів виправно-трудового впливу до осіб, засуджених до позбавлення волі, виправних робіт без позбавлення волі, засуджених до направлення в дисциплінарний батальйон, порядок і умови виконання та відбування інших видів кримінального покарання, а також порядок діяльності установ та органів, які виконують вироки до цих видів покарання»;